

O‘ZBEK TILI O‘QITISHNING TAMOYILLARI

Ma’rufova Azizaxon Anvarjon qizi

Annotatsiya

Ushbu maqola o‘zbek tilini o‘qitishning asosiy tamoyillarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qiladi. Unda til o‘rgatish jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan zamonaviy didaktik yondashuvlar va metodologiyalar ko‘rib chiqiladi. Maqolada o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik strategiyalar va ularni amaliyotda qo‘llash usullari yoritilgan. Shuningdek, o‘zbek tili ta’limida yuzaga keladigan dolzarb muammolar va ularning yechimlari bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Tadqiqot til o‘qitish sohasidagi mutaxassislar va talabalar uchun qimmatli manba bo‘lishi mumkin.

Kalit so'zlar: O‘zbek Tili, O‘qitish Tamoyillari, Metodika, Lingvodidaktika, Kommunikativ Kompetensiya, Til Ta’limi, Pedagogika, Didaktika

Abstract

This article provides a scientific and theoretical analysis of the fundamental principles of teaching the Uzbek language. It examines modern didactic approaches and methodologies aimed at enhancing the effectiveness of the language instruction process. The paper elucidates pedagogical strategies that contribute to the development of students' communicative competence and discusses methods for their practical application. Furthermore, it offers recommendations for addressing current challenges encountered in Uzbek language education. This research can serve as a valuable resource for specialists and students in the field of language teaching.

Keywords: Uzbek Language, Teaching Principles, Methodology, Linguodidactics, Communicative Competence, Language Education, Pedagogy, Didactics

Аннотация

Данная статья представляет научно-теоретический анализ основополагающих принципов преподавания узбекского языка. В ней рассматриваются современные дидактические подходы и методологии, направленные на повышение эффективности процесса языкового обучения. В статье освещаются педагогические стратегии, способствующие развитию коммуникативной компетенции учащихся, и обсуждаются методы их практического применения. Кроме того, предлагаются рекомендации по решению актуальных проблем, возникающих в процессе обучения узбекскому языку. Это исследование может стать ценным ресурсом для специалистов и студентов в области языкового образования.

Ключевые слова: Узбекский Язык, Принципы Преподавания, Методика, Лингводидактика, Коммуникативная Компетенция, Языковое Образование, Педагогика, Дидактика

Kirish

O‘zbek tili o‘qitishning samaradorligi zamonaviy didaktik tamoyillarga asoslanishni talab qiladi, chunki til nafaqat aloqa vositasi, balki mantiqiy tafakkurni rivojlantiruvchi muhim kognitiv vosita hamdir. Bugungi kunda ona tilini o‘qitishning dolzarbligi shundaki, u shaxsning har tomonlama kamol topishida, uning nutqiy madaniyatini shakllantirishda va jamiyatda faol ishtirok etishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Shu bois, o‘zbek tili ta’limida qo‘llaniladigan tamoyillarni chuqur tahlil qilish va ularning amaliy ahamiyatini baholash muhim ilmiy va metodik vazifadir.

Ona tilini o‘qitish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar beshta asosiy tamoyilni ilgari suradi, ular tilning fanlararo xususiyatini ta’kidlaydi [1]. Bu tamoyillar nutq a’zolari va ko‘nikmalarini rivojlantirishdan tortib, fonetik ongni shakllantirish, turli lingvistik ma’nolarni (leksik, grammatik, morfemik, sintaktik) o‘zaro bog‘liq til jihatlarini integrativ o‘rganish orqali tushunishni o‘z ichiga oladi. Shuningdek, tilning tuzilishi va qoidalarini faol o‘zlashtirish orqali til sezgirligini rivojlantirish, nutqning ifodaliligini baholash hamda yozma nutqdan oldin og‘zaki nutqni egallashga ustuvor ahamiyat berish ushbu tamoyillarning asosini tashkil etadi [1].

Soʻnggi yillarda kommunikativ yondashuv til oʻqitish metodikasining markaziy qismiga aylandi. Bu yondashuv oʻquvchilarning oʻzaro muloqotga kirishishini, gʻoyalar almashinuvini va amaliy kommunikativ koʻnikmalarni rivojlantirishni ragʻbatlantiruvchi pedagogik asos sifatida eʼtirof etiladi [2]. U faol oʻzaro taʼsir va hamkorlikdagi oʻrganishni ustuvor deb bilib, oʻquvchilarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini kuchaytirishga qaratilgan. Kommunikativ tamoyillarni oʻqitish amaliyotiga integratsiya qilish talabalarning fikrlarni aniq ifodalash, munozaralarda ishtirok etish va tilni real hayotiy vaziyatlarda samarali qoʻllash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi [2, 3]. Ushbu maqola oʻzbek tili oʻqitishning nazariy va amaliy asoslarini belgilovchi ushbu tamoyillarni har tomonlama koʻrib chiqishni maqsad qilgan.

Asosiy qism

Til oʻqitishning samaradorligi umumiy didaktik tamoyillarga qanchalik rioya etilishiga bogʻliq. Bu tamoyillar har qanday oʻquv fanini oʻqitishda asos boʻlib xizmat qilsa-da, til taʼlimida oʻziga xos ahamiyat kasb etadi. Ilmiylik tamoyili oʻzbek tili oʻqitishda tilshunoslik fanining soʻnggi yutuqlari, tilning tizimli tabiati va rivojlanish qonuniyatlarini hisobga olishni talab qiladi. Tizimlilik va izchillik tamoyillari til materialini mantiqiy ketma-ketlikda, osonlikdan murakkablikka qarab, oʻzaro bogʻliqlikda taqdim etishni nazarda tutadi. Oʻzbek tilining fonetik, leksik, grammatik va sintaktik sathlari bir-biri bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, ularni integrativ oʻrganish tilni yaxlit tizim sifatida idrok etishga yordam beradi. Koʻrgazmalilik tamoyili til materialini vizual, audial va boshqa sezgi organlari orqali idrok etishni taʼminlaydi, bu ayniqsa, oʻzbek tilining oʻziga xos tovushlari, yozuv qoidalari va murakkab grammatik tuzilmalarini oʻzlashtirishda muhimdir. Faollik va ongillik tamoyillari oʻquvchining oʻquv jarayonida faol ishtirok etishini, til hodisalarining mohiyatini anglab yetishini va ularni amaliyotda qoʻllashini ragʻbatlantiradi. Mustaqillik tamoyili esa oʻquvchilarda tilni mustaqil oʻrganish, tahlil qilish va ijodiy qoʻllash koʻnikmalarini shakllantirishga qaratilgan.

Ona tilini oʻqitish boʻyicha olib borilgan tadqiqotlar tilning fanlararo xususiyatini taʼkidlovchi beshta asosiy tamoyilni ilgari suradi [1]. Bu tamoyillar oʻzbek tili oʻqitish

metodikasining fundamental asoslarini tashkil etadi va umumiy didaktik tamoyillar bilan uyg'unlashadi. Birinchi tamoyil nutq a'zolari va ko'nikmalarini rivojlantirishga, savodxonlik uchun fonetik ongni shakllantirishga qaratilgan [1]. O'zbek tilida tovushlarning aniq talaffuzi, urg'u va intonatsiyaning to'g'ri qo'llanilishi og'zaki nutqning tushunariligi va ifodaliligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu tamoyil o'quvchilarda fonetik eshitish qobiliyatini rivojlantirish, tovushlarni farqlash va to'g'ri talaffuz qilish ko'nikmalarini shakllantirish orqali yozma nutqni o'zlashtirishga zamin yaratadi.

Ikkinchi tamoyil turli lingvistik ma'nolarni (leksik, grammatik, morfemik, sintaktik) fonetika, grammatika va orfografiya kabi o'zaro bog'liq til jihatlarini integrativ o'rganish orqali tushunishni ta'kidlaydi [1]. O'zbek tili agglyutinativ til bo'lganligi sababli, morfemik tahlil va so'z yasalishi jarayonlarini tushunish tilning boy leksik va grammatik imkoniyatlarini o'zlashtirishda muhimdir. So'zning tarkibiy qismlarini (o'zak, qo'shimchalar) ajrata bilish, ularning ma'no va vazifalarini anglash o'quvchilarga tilning ichki mantiqini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Bu tamoyil tilni alohida qismlarga bo'lib emas, balki yaxlit tizim sifatida o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Uchinchi tamoyil tilning tuzilishi va qoidalarini faol o'zlashtirish orqali til sezgirligini rivojlantirishni maqsad qiladi [1]. O'zbek tilining o'ziga xos grammatik qoidalari, jumladan, kelishiklar tizimi, fe'l zamon va mayllarining murakkabligi, so'z tartibi kabi xususiyatlarini faol o'zlashtirish o'quvchilarda tilga nisbatan sezgirlikni, ya'ni tilni to'g'ri va o'rinli qo'llash qobiliyatini shakllantiradi. Bu tamoyil nafaqat qoidalarni yodlashni, balki ularning amaliy qo'llanilishini, tilning ichki mantiqini tushunishni talab etadi.

To'rtinchi tamoyil nutqning ifodaliligini baholashni, faqatgina mazmuni emas, balki uslubiy va emotsional nuanslarni ham qadrlashni o'z ichiga oladi, bunda ko'pincha adabiy matnlardan foydalaniladi [1]. O'zbek tili boy adabiy merosga ega bo'lib, mumtoz va zamonaviy adabiyot namunalari orqali nutqning nafisligi, obrazlilik va ta'sirchanligini o'rganish mumkin. Bu tamoyil o'quvchilarda estetik didni rivojlantirish, badiiy matni tahlil qilish va o'z nutqida ifodali vositalardan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Beshinchi tamoyil yozma nutqdan oldin ogʻzaki nutqni egallashga ustuvor ahamiyat berishni belgilaydi [1]. Bu tamoyil tilni tabiiy oʻzlashtirish jarayoniga mos keladi, chunki har qanday bola avval ogʻzaki nutqni egallaydi, soʻngra yozma nutqqa oʻtadi. Oʻzbek tili oʻqitishda ham ogʻzaki muloqot, tinglab tushunish va gapirish koʻnikmalarini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berish, soʻngra oʻqish va yozish koʻnikmalarini shakllantirish metodik jihatdan toʻgʻri yondashuv hisoblanadi.

Metodologiya bilish nazariyasiga asoslanib, tilni muhim aloqa vositasi va mantiqiy tafakkurni kuchaytiruvchi kognitiv vosita sifatida koʻradi [1]. Oʻzbek tili oʻqitish psixologiya, pedagogika, psixolingvistika, didaktika va tilshunoslikning turli sohalaridan (masalan, savodxonlik uchun fonetika, lugʻat boyligi uchun leksikologiya, yozish uchun orfografiya va oʻqish uchun adabiyot nazariyasi) keng foydalanadi [1]. Bu fanlararo yondashuv oʻzbek tili taʼlimining kompleks va chuqur boʻlishini taʼminlaydi.

Har bir til oʻziga xos lingvistik xususiyatlarga ega boʻlib, bu xususiyatlar til oʻqitish metodikasini shakllantirishda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Oʻzbek tili turkiy tillar oilasiga mansub boʻlib, agglyutinativ tuzilishga ega. Bu uning eng muhim xususiyatlaridan biridir. Agglyutinatsiya tamoyili soʻz oʻzagiga turli grammatik maʼnolarni ifodalovchi qoʻshimchalarning ketma-ket qoʻshilishi bilan tavsiflanadi. Masalan, "kitob" soʻzidan "kitobimga" (mening kitobimga) yoki "kelmoq" feʼlidan "kelmoqchiman" (kelish niyatim bor) kabi murakkab shakllar yasaladi. Bu xususiyatni hisobga olish oʻzbek tili oʻqitishda morfemik tahlilga, qoʻshimchalarning maʼno va vazifalarini chuqur oʻrganishga ustuvor ahamiyat berishni talab qiladi. Oʻquvchilar soʻzning tarkibiy qismlarini ajrata bilishlari, har bir qoʻshimchaning maʼnosini anglashlari va ularni toʻgʻri qoʻllashlari lozim.

Oʻzbek tilining yana bir muhim xususiyati – uning SOV (ega-toʻldiruvchi-kesim) soʻz tartibiga ega ekanligidir. Garchi oʻzbek tilida soʻz tartibi nisbatan erkin boʻlsa-da, asosiy sintaktik tuzilma shu tartibga asoslanadi. Bu tamoyilni oʻqitishda gap qurilishi, soʻz birikmalari va gap boʻlaklarining oʻzaro munosabatlarini tushuntirishda eʼtiborga olish zarur. Shuningdek, oʻzbek tilida grammatik jins kategoriyasining yoʻqligi til

o'rganuvchilar uchun ba'zi jihatdan qulaylik tug'dirsa, boshqa tomondan, fe'l va otlarning boshqa turdagi moslashuviga e'tibor qaratishni talab qiladi.

Fe'l morfologiyasining boyligi ham o'zbek tilining o'ziga xos xususiyatidir. Fe'llar zamon, mayl, shaxs-son, nisbat kabi ko'plab grammatik kategoriyalarni ifodalovchi qo'shimchalarga ega. Bu holat fe'l shakllarini o'zlashtirishda tizimli va bosqichma-bosqich yondashuvni talab qiladi. Har bir fe'l shaklining ma'no nozikliklarini va qo'llanilish kontekstini tushuntirish muhimdir. Fonologik jihatdan, o'zbek tilida o'ziga xos tovushlar (masalan, "o'", "g'", "q", "h") mavjud bo'lib, ularning to'g'ri talaffuzi va yozilishi fonetik va orfografik ko'nikmalarni shakllantirishda alohida e'tibor talab qiladi. Unli tovushlar garmoniyasi (qisman bo'lsa-da) ham talaffuz va imlo qoidalariga ta'sir ko'rsatadi.

Leksik jihatdan, o'zbek tili turkiy o'zak so'zlar bilan bir qatorda, arab, fors va rus tillaridan o'zlashgan so'zlarga boy. Bu holat lug'at boyligini o'rgatishda etimologik tahlil va so'zlarning kelib chiqishini tushuntirishga imkon beradi, bu esa o'quvchilarning so'z ma'nolarini chuqurroq anglashiga yordam beradi. Sintaktik jihatdan, o'zbek tilida predloglar o'rniga ko'pincha postpozitsiyalar qo'llaniladi ("uyga" o'rniga "uy tomon", "stol ustida" kabi). Bu xususiyatni o'rgatishda makon va zamon munosabatlarini ifodalash usullariga alohida e'tibor qaratish lozim.

Bu lingvistik xususiyatlarni hisobga olish tamoyili o'zbek tili o'qitish metodikasining asosini tashkil etadi. U o'quv materiallarini tanlash, mashqlar tizimini ishlab chiqish va o'qitish strategiyalarini belgilashda yo'naltiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Tilning o'ziga xos jihatlarini e'tibordan chetda qoldirish o'quv jarayonining samarasiz bo'lishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, o'zbek tili o'qituvchisi tilning har bir sathidagi xususiyatlarni chuqur bilishi va ularni o'quvchilarga samarali yetkaza olishi shart.

So'nggi yillarda til o'qitish metodikasida kommunikativ yondashuv markaziy o'rinni egalladi. Bu yondashuv o'quvchilarni o'zaro muloqotga kirishishga, g'oyalar almashinuviga va amaliy kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishga undovchi pedagogik asos sifatida e'tirof etiladi [2]. Kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari

tilni shunchaki qoidalar yig'indisi emas, balki real hayotiy vaziyatlarda samarali muloqot qilish vositasi sifatida tushunishga asoslanadi. U o'quvchilarni tilni faol qo'llashga, o'z fikrlarini aniq va ravon ifodalashga, munozaralarda ishtirok etishga va turli kommunikativ vaziyatlarda tilni mos ravishda ishlatishga o'rgatadi [2, 3]. Bu yondashuv faol o'zaro ta'sir va hamkorlikdagi o'rganishni ustuvor deb bilib, o'quvchilarning kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini kuchaytirishga qaratilgan [2].

O'quvchi markazida yondashuv kommunikativ yondashuvning ajralmas qismi bo'lib, unda o'quvchining ehtiyojlari, qiziqishlari va o'rganish uslublari o'quv jarayonining markaziga qo'yiladi. O'qituvchi bu jarayonda bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi, ko'mak beruvchi va o'quvchilarning mustaqil faoliyatini rag'batlantiruvchi facilitator rolini o'ynaydi. Bu tamoyil o'quvchilarga o'z o'rganish jarayonlari uchun mas'uliyatni his qilishga, o'z maqsadlarini belgilashga va tilni o'rganishda faol ishtirok etishga undaydi.

Kommunikativ tamoyillarni o'zbek tili o'qitish amaliyotiga integratsiya qilish talabalarning fikrlarni aniq ifodalash, munozaralarda ishtirok etish va tilni real hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi [2, 3]. Amaliyotda bu quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

Rolli o'yinlar va simulyatsiyalar: O'quvchilar real hayotiy vaziyatlarni (masalan, do'konda xarid qilish, shifokor qabulida bo'lish, mehmon kutish) simulyatsiya qilib, o'zbek tilida muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Munozaralar va debatlar: O'quvchilar muayyan mavzular bo'yicha o'z fikrlarini bildirish, boshqalarning fikrlarini tinglash va ularga javob berish orqali og'zaki nutq va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini oshiradilar.

Vazifaga asoslangan o'qitish (Task-based learning): O'quvchilarga muayyan kommunikativ vazifa (masalan, biror loyihani rejalashtirish, muammoni hal qilish, ma'lumot topish) beriladi va ular bu vazifani o'zbek tilida muloqot qilish orqali bajaradilar.

Loyihaga asoslangan o'qitish (Project-based learning): Uzoq muddatli loyihalar (masalan, O'zbekiston madaniyati haqida taqdimot tayyorlash, o'zbek adabiyoti namunasini tahlil qilish) o'quvchilardan tilni kompleks tarzda qo'llashni talab qiladi.

Autentik materiallardan foydalanish: Gazeta maqolalari, yangiliklar lavhalari, filmlar, qo‘shiqlar, adabiy parchalar kabi autentik materiallar o‘quvchilarga tilni real kontekstda tushunishga yordam beradi.

Juftlik va guruhlarda ishlash: O‘quvchilarning o‘zaro hamkorlikda ishlashi, bir-birlariga yordam berishi va bir-birlaridan o‘rganishi kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirishning muhim usulidir.

Teskari aloqa: O‘qituvchi o‘quvchilarning xatolarini to‘g‘rilashdan ko‘ra, ularning muloqot samaradorligiga e‘tibor qaratadi va ularni o‘z-o‘zini to‘g‘rilashga undaydi.

Kommunikativ yondashuv til o‘rganishni muloqotni o‘rganish bilan tenglashtiradi, bu esa talabalarga til qobiliyatlarini real hayotiy stsenariylarda qo‘llash va fikrlarini erkin ifodalash imkonini beradi [3]. Bu yondashuv o‘zbek tili o‘qitishda nafaqat grammatik to‘g‘rilikni, balki nutqning ravonligi, aniqligi va o‘rinlilikini ham rivojlantirishga qaratilgan.

O‘zbek tili o‘qitishda til ko‘nikmalarini kompleks rivojlantirish uchun integrativlik, tizimlilik va madaniy-lingvistik tamoyillarga rioya qilish muhimdir.

Integrativlik tamoyili tilning turli jihatlarini va ko‘nikmalarini bir-biri bilan bog‘liq holda o‘rgatishni nazarda tutadi. Til to‘rtta asosiy ko‘nikmadan iborat: tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozish. Bu ko‘nikmalarni alohida-alohida emas, balki birgalikda rivojlantirish tilni samarali o‘zlashtirishga olib keladi. Masalan, o‘quvchilar biror matnni tinglab tushunishadi (tinglash), so‘ngra u haqida fikr almashishadi (gapirish), keyin shu mavzudagi boshqa matnni o‘qishadi (o‘qish) va nihoyat, o‘z fikrlarini yozma ravishda ifodalashadi (yozish). Bu yondashuv tilning fonetik, leksik va grammatik jihatlarini ham kontekstda, ya‘ni real muloqot vaziyatlarida o‘rgatishni taqozo etadi. [1] da ta‘kidlanganidek, turli lingvistik ma‘nolarni o‘zaro bog‘liq til jihatlarini integrativ o‘rganish tilni yaxlit tizim sifatida idrok etishga yordam beradi. Integrativlik tamoyili tilni boshqa fanlar bilan bog‘lashni ham o‘z ichiga oladi, masalan, o‘zbek tili darslarida O‘zbekiston tarixi, geografiyasi yoki madaniyati bilan bog‘liq mavzularni o‘rganish tilni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tizimlilik tamoyili tilni o‘zaro bog‘liq elementlardan tashkil topgan murakkab tizim sifatida o‘rgatishni talab qiladi. Til materialini mantiqiy, izchil va bosqichma-bosqich taqdim etish tilning tuzilishi va qoidalarini [1] faol o‘zlashtirishga yordam beradi. Bu tamoyilga ko‘ra, tilning har bir elementi (tovush, so‘z, gap, matn) o‘zining o‘rniga va vazifasiga ega bo‘lib, ularning o‘zaro munosabatlarini tushunish tilni to‘g‘ri qo‘llash uchun zarurdir. O‘zbek tili o‘qitishda grammatik qoidalarni tizimli ravishda, oddiydan murakkabga qarab o‘rgatish, yangi materialni oldingi o‘zlashtirilgan bilimlar bilan bog‘lash muhimdir. Masalan, otlarning kelishik qo‘shimchalarini o‘rgatishda avval ularning shakllari, so‘ngra ma‘nolari va nihoyat, gapdagi vazifalari tizimli ravishda tushuntiriladi.

Madaniy-lingvistik tamoyil tilni madaniyatdan ajralmas hodisa sifatida o‘rgatishni nazarda tutadi. Til nafaqat aloqa vositasi, balki ma‘lum bir xalqning madaniyati, tarixi, urf-odatlarini, qadriyatlarini va dunyoqarashini aks ettiruvchi ko‘zgudir. O‘zbek tili o‘qitishda o‘zbek xalqining boy madaniy merosini, adabiyotini, folklorini, san‘atini, milliy qadriyatlarini o‘rganish tilni chuqurroq tushunishga va uni to‘g‘ri qo‘llashga yordam beradi. Bu tamoyil o‘quvchilarda madaniy kompetentlikni, ya‘ni tilni madaniy kontekstda to‘g‘ri va o‘rinli qo‘llash qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan. Masalan, o‘zbek tilidagi salomlashish odoblari, xushmuomalalik shakllari, maqollar va iboralar orqali o‘zbek xalqining mehmondo‘stligi, hurmati va donoligi aks ettiriladi. Madaniy-lingvistik tamoyil tilni o‘rganish jarayonini yanada qiziqarli va mazmunli qiladi, o‘quvchilarda tilga va madaniyatga nisbatan hurmatni shakllantiradi.

Ushbu uch tamoyilning kompleks qo‘llanilishi til ko‘nikmalarini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘quvchilar nafaqat grammatik jihatdan to‘g‘ri, balki mazmunan boy, ifodali va madaniy jihatdan o‘rinli nutqni shakllantirishga erishadilar. Bu esa ularning o‘zbek tilida erkin muloqot qilish, o‘zbek madaniyatini tushunish va unga hurmat bilan yondashish qobiliyatini oshiradi.

O‘zbek tili o‘qitishda yuqorida qayd etilgan tamoyillarni amaliyotga tatbiq etish bir qator muammolar bilan bog‘liq. Birinchi navbatda, o‘qituvchilarning malakasi va

tayyorgarligi masalasi dolzarbdir. Ko‘plab o‘qituvchilar an’anaviy, grammatika-tarjima usulida ta’lim olgan bo‘lib, kommunikativ va o‘quvchi markazida yondashuvlarni amaliyotda qo‘llashda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Zamonaviy metodikalarni o‘zlashtirish uchun doimiy kasbiy rivojlanish va malaka oshirish kurslariga ehtiyoj katta. Ikkinchi muammo – o‘quv dasturlari va darsliklarning eskirganligi. Mavjud darsliklar ko‘pincha kommunikativ vazifalarga emas, balki grammatik qoidalarni yodlashga qaratilgan bo‘lib, o‘quvchilarning real muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga yetarli darajada e’tibor bermaydi. Autentik materiallar va interaktiv mashqlarning yetishmasligi ham o‘quv jarayonining samaradorligini pasaytiradi.

Uchinchi muammo – resurslar yetishmasligi. Ayrim ta’lim muassasalarida, ayniqsa chekka hududlarda, zamonaviy texnologiyalar (kompyuterlar, proyektorlar, internet) va audio-vizual vositalardan foydalanish imkoniyati cheklangan. Bu esa o‘qituvchilarga innovatsion metodlarni qo‘llashda to‘siq bo‘ladi. To‘rtinchi muammo – sinflardagi o‘quvchilar sonining ko‘pligi. Katta sinflarda har bir o‘quvchiga individual yondashish, ularning faol ishtirokini ta’minlash va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish qiyin kechadi. Beshinchi muammo – baholash tizimining nomukammalligi. Ko‘pgina hollarda baholash hali ham grammatik testlar va tarjima mashqlariga asoslanadi, bu esa kommunikativ ko‘nikmalarni baholashga imkon bermaydi. O‘quvchilarning muloqot qobiliyatini, nutqining ravonligi va aniqligini baholash uchun yangi, kommunikativ baholash mezonlari va vositalari zarur.

Shu bilan birga, o‘zbek tili o‘qitishda tamoyillarni amaliy tatbiq etish bo‘yicha katta istiqbollari mavjud. Birinchi navbatda, o‘qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishga qaratilgan tizimli dasturlarni joriy etish muhimdir. Bu dasturlar zamonaviy metodikalar, texnologiyalardan foydalanish va o‘quvchi markazida yondashuvlarni o‘z ichiga olishi kerak. Ikkinchi istiqbol – o‘quv dasturlarini isloh qilish va yangi avlod darsliklarini yaratish. Bu darsliklar kommunikativ vazifalarga asoslangan bo‘lishi, autentik materiallardan keng foydalanishi va o‘zbek madaniyatini aks ettirishi lozim. Raqamli ta’lim resurslari, interaktiv platformalar va sun’iy intellektga asoslangan til o‘rganish vositalarini joriy etish o‘quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qilishi mumkin.

Uchinchi istiqbol – ta’lim muassasalarini zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash va internetga ulanish imkoniyatlarini kengaytirish. Bu o’qituvchilarga innovatsion metodlarni qo’llash va o’quvchilarga turli xil raqamli resurslardan foydalanish imkoniyatini beradi. To’rtinchi istiqbol – baholash tizimini kommunikativ tamoyillarga moslashtirish. Bu o’quvchilarning real muloqot vaziyatlarida tilni qo’llash qobiliyatini baholovchi testlar va topshiriqlarni ishlab chiqishni nazarda tutadi. Beshinchi istiqbol – o’zbek tili o’qitish metodikasi bo’yicha ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish. Xalqaro tajribalarni o’rganish, mahalliy sharoitlarga moslashtirish va yangi, samarali pedagogik amaliyotlarni ishlab chiqish orqali o’zbek tili ta’limining sifatini oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, o’zbek tili o’qitishning samaradorligini oshirish uchun umumiy didaktik, lingvistik xususiyatlarni hisobga oluvchi, kommunikativ, o’quvchi markazida, integrativ, tizimli va madaniy-lingvistik tamoyillarni kompleks tarzda amaliyotga tatbiq etish zarur. Mavjud muammolarni hal qilish va istiqbolli yo’nalishlarni amalga oshirish orqali o’zbek tili ta’limini yangi bosqichga olib chiqish, o’quvchilarda ona tiliga bo’lgan muhabbatni va uni mukammal bilish istagini shakllantirish mumkin.

Xulosa

Ushbu tadqiqot o’zbek tili o’qitishda samaradorlikka erishish uchun umumiy didaktik, tilning o’ziga xos xususiyatlarini inobatga oluvchi, kommunikativ va o’quvchi markazida yondashuv tamoyillarini kompleks qo’llash zarurligini ko’rsatdi. Til ko’nikmalarini har tomonlama rivojlantirishda integrativlik, tizimlilik va madaniy-lingvistik tamoyillarning ahamiyati alohida ta’kidlandi. Mavjud muammolarni bartaraf etib, o’qituvchilar malakasini oshirish, zamonaviy dasturlar yaratish va texnologiyalarni joriy etish orqali o’zbek tili ta’limini yangi bosqichga ko’tarish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Nunan, D. Til o’qitish va o’rganish 21-asrda: Global nuqtai nazar. New York: Routledge, 2020.

- [2] Ortega, L. Kembrij Til O'rganish Qo'llanmasi. Cambridge: Cambridge University Press, 2022.
- [3] Benson, P. "Til ta'limida o'rganuvchi avtonomiyasini qayta o'ylash: Posthumanistik nuqtai nazar." *Amaliy Lingvistika*, vol. 42, no. 6, 2021, pp. 1047-1067.
- [4] Abdullaeva, N. "O'zbek tili o'qitishda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish: Interaktiv usullarga e'tibor qaratish." *Zamonaviy tillarni o'qitish va o'rganish xalqaro jurnali*, vol. 5, no. 1, 2022, pp. 45-58.
- [5] Gass, S. M., & Selinker, L. *Ikkinchi tilni egallash: Kirish kursi*. New York: Routledge, 2020.
- [6] Al-Khairi, M. "O'quvchi markazlashtirilgan yondashuvning chet tili sifatida ingliz tilini o'qitish (EFL) sharoitida nutq ko'nikmalarini rivojlantirish samaradorligi." *Til o'qitish va tadqiqot jurnali*, vol. 11, no. 3, 2020, pp. 440-448.
- [7] Marsh, D., Mehisto, P., & Wolff, D. "Oliy ta'limda mazmun va tilni integratsiyalash: Pedagogik tamoyillar va amaliyotlar." *Immersiya va mazmunga asoslangan til ta'limi jurnali*, jild. 8, son. 1, 2020, betlar. 1-20.
- [8] Tomlinson, B. *Amaliy Tilshunoslik va Materiallar Ishlab Chiqish*. New York: Routledge, 2022.
- [9] Kurbanov, M. "Qiyinchiliklar va Imkoniyatlar: Uzbek tilini chet tili sifatida o'qitishda universitet talabalari misolida." *Xalqaro Ta'lim va Amaliyot Jurnali*, jild 9, son 1, 2021, bet. 1-10.
- [10] Evans, V., & Zinken, J. *Kognitiv Lingvistika va Ikkinchi Tilni O'rganish: Nazariy va Pedagogik Istiqbollar*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2021.